

åt burfåglar. Art för art redogör han för de historiska belägg han funnit kring domesticering och spridning. Så får vi till exempel veta hur det gick till när kanariefågeln blev en populär burfågel och varför näktergalen trots sin skönsång aldrig fått samma roll i hemmen. En ofta citerad källa är Linné, som i flera avseenden var en svensk föregångare inom hållandet av prydnadsdjur. Författarens egen fascination för burfåglar går inte att ta miste på, och ibland tenderar han ge uttryck för personliga åsikter snarare än att bara beskriva olika tiders uppfattningar och föreställningar kring prydnadsdjuren. Detta är något förvirrande för läsaren – man letar förgäves efter hur till exempel den röda kardinalen kommit att betraktas som ”den utan gensägelse vackraste av alla fåglar i Förenta staterna” (s. 70), men inser slutligen att detta bara är författarens egen reflektion, invävd i historien om när nämnda fågel kom till Europa på 1700-talet.

Efter fåglarna ägnas mest uppmärksamhet åt akvariefiskarna. Även här erbjuds läsaren något kortfattade sammanställningar kring fiskehållningens historia i framför allt Sverige. De första fiskar som kom att förvaras i akvarium visar sig här ha varit inhemska arter, medan de som vi nu främst förknippar med denna typ av fiskehållning, dvs. tropiska arter som guppy och svärdbärare, inte simmade in i de svenska akvarierna förrän i slutet av 1800-talet. Det dröjde dock närmare ett halvt sekel till innan de fanns att tillgå för den vanlige hobbyakvaristen. Ett undantag var guldfisken, ”vars skönhet väckte berättigad beundran” (s. 98) i Sverige redan på 1700-talet.

Svanberg ägnar också två kortare kapitel åt mindre däggdjur och terrariedjur. Snabbt avklaras här bl.a. apans, ekorrens, dansmusens och lövgradans historier som sällskapsdjur. Dessa kapitel känns närmast tentativa och kunde gärna gjorts längre och fylligare, inte minst eftersom de rymmer många av de djur som idag kanske främst förknippas med burdjur, som t.ex. marsvin och kanin.

Det sista kapitlet heter ”Att hålla djur i bur eller inte”. Här redogörs för olika ståndpunkter i frågan om det är rätt att förvara fåglar och andra djur i en så onaturlig miljö som en bur utgör. Svanberg pekar på att kritiken mot att hålla burdjur har ökat under efterkrigstiden, dvs. samtidigt som möjligheten och intresset för att göra just detta har blivit allt större för gemene man.

Siskeburar och guldfiskskålar är en mycket empirisk bok som stundtals är riktigt underhållande. Inledningsvis menar författaren att det är viktigt att undersöka

prydnadsdjurens kulturhistoria, då ”denna historia säger mycket om oss människor och är värd att studeras mer än vad som gjorts hittills” (s. 7). Svanbergs eget bidrag, i form av denna bok, utgörs av en samling anekdoter blandat med specifik artinformation. Burfågelintresserade och inbitna akvarister ser den säkert som ett välkommet tillskott i florin av lättillgänglig facklitteratur. För att kunna inta en viktig position även i kulturforskningen kring människan och hennes husdjur, hade dock en större kritisk distans till materialet krävts, samt en tydligare teoretisk och analytisk ambition från författarens sida.

Sara Berglund, Lund

Reseberättelser. Idéhistoriska resor i sociala och geografiska rum. Lena Eskilsson & Mohammad Fazlhashemi (red.). Carlssons, Stockholm 2001, 315 s., ill. ISBN 91-7203-388-6.

I denna typografiskt tilltalande festskrift till professorn i idéhistoria, Ronny Ambjörnsson, bidrar inte mindre än sexton författare som antingen verkar vid eller har ett förflutet vid institutionen i Umeå. Ambitionsgraden är växlande, alltifrån tämligen impressionistiska presentationer av inläst litteratur till mer genomforskade studier. Flera bidrag av det senare slaget är tillkomna inom pågående forskningsprojekt varför boken i viss mån fungerar som en guide till vad för sorts idéhistoria som bedrivs i Umeå just nu.

Det stora antalet bidrag gör att det här endast går att lyfta fram några av dem. Generellt kan sägas att gemensam för flertalet författare är den kronologiska fokuseringen på 1900-talet, något som också är fallet med Kjell Jonssons avslutande essä ”Att berätta klassresan”, som för fram till samtidshistorien med färskas tidningsklipp från 1990-talet. Författarna förtjänar alla en eloge för att ha bemödat sig om att skriva lättillgängligt, någon gång också så att det blivit väl löst och ledigt; formuleringar som ”läste jag” eller ”någon tuggade läkerol” finner åtminstone undertecknad bara pratigt. Ibland kan anslaget också befinnas familjärt i överkant, som när en av författarna skriver: ”det skulle Ronny inte tycka om”. Vi som inte dagligdags umgås med det uppenbarligen mycket samspelta Umeågänget kan inte annat än känna oss lite utanför då, vilket knappast kan vara meningen med en skrift som utkommer på ett kommersiellt förlag.

Som redan titeln *Reseberättelser* låter ana är spännvidden i tematiskt avseende stor; Gunnar Erikssons inledande lite rapsodiska betraktelse "Att påbörja en resa" följs av Sverker Sörlins vindlande behandling av Rolf Edbergs författarskap varefter kommer Lena Eskilssons och Petra Rantatalos mer koncentrerade studier av friluftsliv. Andra bidrag behandlar förtjänstfullt kooperativa resenärer (Peder Aléx), arktisk leda (Pär Eliasson) och västerländska kvinnor som på 1930-talet färdas i Persien. Den sistnämnda texten, "Monolog över kulturmöten – två västerländska kvinnors rese-skildringar om Orienten" av Fazlhashemi, är i kraft av säker stilistik och komposition kanske volymens främsta läsoplevelse – poängerna som avvinns med hjälp av Edward Said och ådagalägger västerlänningarnas svårigheter att förstå det främmande eller "andra" är väl däremot lite triviala. Nöjsam läsning erbjuder även Björn Olssons "Juana Nancys sista färd", en handfast äventyrshistoria om en engelsk ångares irrfärd över den tillfrusna Bottenviken vintern 1887, som återberättas med hjälp av kaptenens loggbok och ledsagas av väl reproducerade foton. Olsson låter episoden skildra en arketypisk kamp mellan natur och kultur med kapten S. R. Chandler som exponent för ett mansideal präglad av "ingenjörsvetenskapens tidevarv" och "brittiskt 'stiff upper lip'" (s. 214).

Inte alla bidrag faller lika okomplicerat som de nyssnämnda inom resetematets ramar. Så hade såväl Sofia Åkerbergs "Inhägnad kunskap – guideboken i London Zoo" som Anders Kjellbergs "Via Physiognomica – vägen till det utopiska samhället" vunnit på att inte behöva pressas in i en så pass främmande tematik som resor och resande. Som det är nu gör Åkerberg en ambitiös inventering av äldre resehandböcker för att först halvvägs komma till sitt egentliga ämne. Vissa omdömen på vägen syns väl svepande, som när hon skriver om hur glöden kring Grand Tour falnade under andra halvan av 1700-talet, då det "blev mer och mer uppenbart att de unga gossarna inte lärde sig särskilt mycket på sina resor, utom hur man skulle supa och köpa kvinnor" (s. 137). På vilket vis är, som det påstås, för övrigt dygderna "flit, gudsfruktan och sanningskärlek" (s. 145) specifikt viktorianska? Kjellberg slår angående de av honom granskade fysiognomiska böckerna optimistiskt fast att "likheterna med resehandböcker är faktiskt fler än man kan tro" (s. 155); riktigt hur blir dock undertecknad aldrig klok på.

Nej, den största behållningen i forskningshänseende i denna volym erbjuder nog Lena Eskilssons "Modärnt

att gå" respektive Petra Rantatalos "Den resande eleven", båda bidrag tillkomna inom FRN-projektet "Rörlighetskulturen och naturen: friluftsliv, genus och vetenskaplig legitimering i Sverige 1850–2000" och uppvisande en omfattande empiri. Friluftslivets och naturkänslans historia har tilldragit sig stort intresse på senare tid. Nyligen utkom den av Sverker Sörlin och Klas Sandell redigerade boken *Friluftshistoria* (2000), där för övrigt Eskilsson skrev om fritidens demokratisering och Rantatalo om skogsmulleverksamheten.

Eskilsson fokuserar här, efter att ha skisserat friluftslivets utveckling från det slutande 1800-talet till 1930-talet, på hur man under 1900-talets förra hälft tog sig ut i naturen till fots och på cykel och idkade lägerliv där. Det är en historia präglad av såväl kontinuitet som förändring. Till det nya i tiden hörde vandrarhemmen och campingrörelsen (liksom de av en forskare som Ann Katrin Pihl Atmer utförligt behandlade sportstugorna). Eskilsson beskriver hur natursynen i och med 1920- och 30-talen blev mindre romantisk och mer funktionell. Med tåg, buss, bil och båt tog sig nu till de allt fåtaligare vildmarksromantikernas stora sorg modernitetens människor snabbt ut från staden till marker med väl utmärkta vandringsleder och förberedda bad- eller rastplatser.

Rantatalos studie, "Den resande eleven", tar upp framväxten av skolresan som ett institutionaliserat element i svenska skolor. Fenomenet, vars ursprung spåras till Tyskland, slog rot i Sverige vid slutet av 1800-talet. Grundtanken var att – delvis i anslutning till Pestalozzis idéer – lära ut skolämnena på ett mer åskådligt sätt. Skolresan påstods av dess förespråkare i skolvärlden dessutom vara fostrande i estetiskt, moraliskt, fosterländskt och fysiskt avseende. Resorna ställdes till museer, botaniska parker, fabriker och gruvor, historiska minnesmärken – samt inte minst ut i naturen. Vanliga var veckolånga landskapsvandringar. Rantatalo redogör vidare för hur skolresorna kom att subventioneras genom ett 1898 inlett samarbete mellan Sveriges allmänna folkskollärareförening och Svenska Turistföreningen. Intressant är även hur särskilda skolresebyråer inrättades och Statens järnvägar drogs in i utvecklingen med rabatterade biljettpris som följd. Rantatalos bidrag är ett gott exempel på hur Umeåinstitutionens ambitioner att skriva en folkets idéhistoria förs vidare av en yngre generation. Det är glädjande att se och säkert något som Ronny Ambjörnsson tycker om.

Jakob Christensson, Lund